

*al in een omweg, een meander
van een rivier vol puin en gruis.
Waar zich de kronkels in elkander
zullen gaan storten kom ik thuis.*

Stefaan Evenepoel

STEEFAAN VAN DEN BREMT, *Een vlieg met gouden vleugels*, Manteau, Antwerpen, 1997, 88 p.

De zwarte met het witte hart

Bescheiden debuten kan nooit kwaad, vooral als je het grotere werk toch al in de la hebt liggen. Zo iets moet Arthur Japin gedacht hebben toen hij in 1996 zijn bundel *Magonische verhalen* uitbracht, een debuut dat wel tot de verbeelding sprak maar dat je moeilijk spectaculair kon noemen. Achteraf gezien kondigt een van die verhalen de ambitieuze historische roman aan waar Japin tegelijkertijd aan werkte - een boek waarmee hij nu hoge ogen gooit. *De zwarte met het witte hart* reconstrueert een waar gebeurde geschiedenis die zich gedeeltelijk in Afrika, in Nederland en in Indonesië afspeelt en slaat daarmee een minder bekende bladzijde uit het Nederlandse verleden om.

De zwarte met het witte hart voegt zich in zekere zin ook in een traditie van meer dan honderd jaar 'koloniale' literatuur. De roman brengt het merkwaardige verhaal van twee jonge West-Afrikaanse prinsessen, die in 1837 door Nederlanders naar Europa meegenomen werden om er een westerse opleiding te krijgen. Officieel was de slavenhandel verleden tijd, maar er werden nog altijd mensenlevens versjacherd: Hollandse militairen hadden het aan de Goudkust - het tegenwoordige Ghana - op een akkoordje gegooid met de plaatselijke Ashanti-koning, die hen massaal van rekruten voorzag.

Als bijkomende geste gaf die koning aan de Nederlandse vorst zijn zoon en zijn neef - de toekomstige troonopvolger - 'ten geschenke'. De bedoeling was wel dat de twee prinsessen na afloop van hun studies de kennis die ze verworven hadden naar hun land zouden terugbrengen, maar de Nederlandse koning zag dat, met het oog op de kosten van hun opleiding, enigszins anders. Kortom, de entree van de twee jonge Afrikaanse prinsessen in Nederland was het begin van een ware lijdensweg, maar Arthur Japin verkoos terecht om de absurditeit van dit ongerijmde verhaal zo veel mogelijk te benadrukken en daardoor is *De zwarte met het witte hart* een buitengewoon leesbaar boek geworden.

Kwasi Boachi, de zoon van de Ashanti-koning, en Kwame Poku, zijn neef, ondergaan in Japins versie van de feiten hun lot met een merkwaardige souplesse. Niet dat het stoort, maar ik kan me wel voorstellen dat iemand zich vragen stelt bij al dat aanpassingsvermogen: komt het nu echt door een voor westerlingen ongekende combinatie van hoge intelligentie en nog onbedorven natuurlijke intuïtie, dat de twee primitieve prinsessen op de Delftse kostschool waar ze terecht komen, al gauw de blanke leerlingen de loef afsteken? De waarheid is natuurlijk veeleer dat Arthur Japin zich hier een literaire vrijheid permitteert, die inherent is aan het genre.

Het script van een klassieke historische roman vraagt inderdaad om een zekere uitvergroting; Japin heeft terdege de archieven geraadpleegd, maar waar nodig de

biografische gegevens gefictionaliseerd om het avontuurlijke karakter van zijn boek te vergroten. Zo lenen ook de tegengestelde persoonlijkheden die hij zijn personages schenkt zich wonderwel voor een aantal contrasterende verhaallijnen, die onmisbaar zijn voor een goede romancompositie. Voeg daar het 'Bildungs'-aspect van twee nobele wilden aan toe en Japin nestelt zich met

De zwarte met het witte hart in een nog bredere traditie.

Taal en gebruiken vormen in Nederland niet lang een probleem voor Kwasi en Kwame, al beschouwen sommige medeleerlingen hen natuurlijk als indringers en duurt het een poos voor ze zich een plaats verwerven in de schoolgemeenschap. Vooral Kwasi, de eigenlijke hoofdfiguur van het boek, doorziet zijn blanke medeleerlingen gauw. Hij is niet bang om zich te laten vernederen, want dat is voor hem niet meer dan een spel. ‘Vanaf het moment dat we in Holland aankwamen zijn Kwame en ik ons bewust geweest dat er achter onze rug gelachen werd. In die zin waren wij niet anders dan de mismaakte of de bedelaar, het schoolkind dat te dik is of rood haar heeft. Vergis u niet. Wij horen en zien alles.’

Kwasi is van oordeel dat je jezelf niet hoeft te verliezen door je als een nar te gedragen. Wat voor zin heeft het je anders-zijn te cultiveren, als je toch op de dikste muren te pletter loopt. Is het niet beter de verschillen weg te moffelen en de westerling te imiteren, zodat je hem een rad voor de ogen draait? De volwassen blanken zien inderdaad geen bedreiging in de twee jonge prinses, die hen, als waren ze curiosa, bepaald weten te charmeren. Het meest onwaarschijnlijke van de geschiedenis - en ook dat berust op ware feiten - is nog dat Kwame en Kwasi op een bepaald ogenblik bij het Nederlandse hof geïntroduceerd worden en er de vertrouwelingen worden van Sophie, de dochter van kroonprinses Anna Paulowna.

Pas wanneer ze later het openbare leven willen instappen, worden ze op hun plaats gewezen. Kwame, de meer artistieke van de twee en minder tot toegevingen bereid, lijdt het meest onder zijn ballingschap. Hij kan zich moeilijker plooiën naar zijn leermeesters en keert dan ook na zijn opleiding snel naar Afrika terug. Bij aankomst blijkt hij evenwel zijn moedertaal volledig verlerd te zijn, waardoor zijn volk hem niet meer terug wil. In de kazerne aan de Goudkust waar hij verblijft, pleegt hij uiteindelijk zelfmoord. Kwasi daarentegen is kamele-ontischer van aard: hij volgt prinses Sophie naar het hof van Weimar en trekt later naar Indonesië waar hij, trouw aan zijn theorieën, een carrière hoopt op te bouwen.

Kwasi is de echte ‘zwarte met het witte hart’, de ‘ideale wilde’ die bij blanken destijds zulke nostalgische gevoelens losweekte. ‘Hoe verder de mens zichzelf temt, hoe sterker hij verlangt naar het wilde,’ zo schrijft hij aan Kwame. ‘Omdat beschaving nu eenmaal nooit overal ter wereld gelijke vorderingen maakt, (...) ontdekte men in alle tijden ergens wel een volk, een stam of enkeling die wat achterop was gebleven bij de algemene voortgang. Die maakte men tot eenzaam symbool van de offers die onderweg werden gebracht. Men benijdde deze natuurwezens om wat zij hadden behouden. Achter hun hard en dagelijks streven vermoedde men een oerkracht. De afwezigheid van schaamte werd aangezien voor onbezorgdheid. Hun eenvoudige gebruiken ontroerden de Europeaan, zoals ons de onbevangenheid van een stamelend kind, omdat het herinnert aan wat is geweest en nooit meer terug te halen valt.’

De realiteit was - onder het mom van de beschaving - wel even anders. Ook Kwasi strooit zich met zijn onderdanigheid zand in de ogen. Hoewel, bij alle volkeren die de hoop koesterden dat de blanken hen het respect zouden betuigen waar ze recht op hadden, was het geduld op een bepaald ogenblik ook op. Zo kan Arthur Japin Kwasi Boachi niet helemaal verraad laten plegen aan zijn afkomst: aan het Duitse hof trapt hij een paar Pruisische heren zodanig op de tenen dat een en ander de Nederlandse koning ter ore komt. Omdat hij door zijn gedrag de superioriteit van het blanke ras - haar ‘noblesse de peau’ - betwist had, wordt Kwasi's carrière heimelijk geblokkeerd.

De eigenlijke plot van *De zwarte met het witte hart* bestaat uit een aantal lange flashbacks die Kwasi als oude man door het hoofd spelen; bij een hulding op zijn Javaanse plantage in het jaar 1900 komt hij beetje bij beetje aan de weet hoezeer zijn hele doen en laten al die jaren door het hof in de gaten werd gehouden. Japin laat er geen twijfel over bestaan wie volgens hem superieur was: Kwasi is niet alleen intelligenter, maar ook humaner dan de westerling. Alleen ziet hij het complot tegen zichzelf niet; zijn vertrouwen is te groot. Uiteindelijk is er maar één blanke in *De zwarte met het witte hart* die dat vertrouwen waard lijkt: Eduard Douwes Dekker, die in het boek een verrassend optreden maakt.

De ontmoeting is natuurlijk geënceneerd en Douwes Dekker is weinig meer dan een symbool, maar toch is ze een van de redenen

waarom Japins roman zo'n gevleugelde indruk nalaat. Enerzijds knoopt de auteur aan bij een literaire traditie die sinds Multatuli de koloniale mentaliteit onder de loep neemt, anderzijds waagt hij het postmoderne experiment om diezelfde Multatuli op een bijna groteske manier in zijn context te plaatsen. Dezelfde verscheurdheid schuilt in Kwasi Boachi, die ook niet over de gehele lijn sympathiek is. Als exprins blijft hij immers in zijn hart tot de heersende klasse behoren; de nobele wilde als Droogstoppel, zeg maar. Niets menselijks is hem vreemd - Arthur Japin toont de achterkant van de geschiedenis, en dat maakt van *De zwarte met het witte hart* een perfect actueel boek.

Karel Osstyn

ARTHUR JAPIN, *De zwarte met het witte hart*, De Arbeiderspers, Amsterdam/Antwerpen, 389 p.

De jongen die van wereld wou veranderen

‘En de boze stiefmoeder ging naar haar toverspiegel en vroeg: “Spiegeltje, spiegeltje aan de wand, wie is de mooiste van het land?” En de spiegel sprak: “Gij zijt mooi, o koningin, maar Sneeuwwitje, die leeft over de bergen, bij de zeven dwergen, is duizend maal mooier dan gij”.

Daarop ontbrandde de koningin in een woede die het hele land deed beven. Zij zou weer de mooiste zijn en Sneeuwwitje moest dood.’

Wellicht is dit een van de meest beroemde sprookjesscènes aller tijden. Wie kent niet het verhaal van Sneeuwwitje, die na het tweede huwelijk van haar vader door haar boze stiefmoeder bijna de dood werd ingejaagd.

Stiefmoeders zijn geen vreemden in sprookjes. In meer dan een sprookje duiken ze op en beminnelijk zijn ze zelden.

Assepoester wordt door stiefmoeder en dito zussen verbannen naar een zolderkamertje en draagt lompen in plaats van kleren en ook Eliza uit *Andersons Wilde zwanen* ondergaat een dergelijk lot. Niet voor niets betekent het woord stiefmoederlijk in de eerste plaats liefdeloos en hardvochtig.

Wat heeft dit alles nu met *Papavers*, de eerste roman van journaliste Ingrid vander Veken, te maken? Eerder publiceerde zij al twee verhalenbundels, *Tiramisu* (1991) en *Cru Bourgeois* (1993), waarin het inlevingsvermogen en de heldere stijl van de auteur mij al opgevallen waren.

In *Papavers* vertelt zij het relaas van een schizofrene jongen. Hoofdthema is - het ligt voor de hand - de vraag naar het hoe, wanneer en waarom van zijn ziekte.

Op zich heeft deze thematiek niets opzienbarends. Al vaker werden hierover romans en verhalen geschreven. Bijzonder is wel het gezichtspunt: vertelster in *Papavers* is immers de stiefmoeder van de zieke jongen, zijn tweede-handmoeder of welke naam deze vaak ondankbare functie wel eens krijgt. Ook zij probeert een sprookje te vertellen. Helaas geen sprookje over lelieblanke prinsessen met gouden haren die gered worden door prinses op witte paarden, zoals de traditie dat meestal wil. Het is een treurig sprookje, zonder happy end, over een jongen, ‘mijn arme sprookjeskind, met je blauwe kijkers en je gouden lokken’ (p. 35), die zo graag ‘van wereld wou veranderen’ (p. 18).